

Nurullayeva U.,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti
e-mail: nurullayevaumida649@gmail.com

GENDER MUNOSABATLARNI O'RGANISH METODOLOGIYASI VA USULLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada gender munosabatlarni tadqiq qilish metodologiyasi, jinslararo munosabatlardagi muammolarni tadqiq qilishda qo'llanadigan usullarning mazmuni hamda ularning o'ziga xos jihatlari o'rganilgan. Jumladan, gender tenglikka amal qilinishini baholashda sifatiy hamda miqdoriy usullardan foydalanishning ahamiyati, ushbu usullarning o'zaro bir-birini to'ldirishi, imkoniyat doirasi tahlil qilingan.

Аннотация. В данной статье рассматривается методология исследования гендерных отношений, содержание методов, используемых при исследовании проблем межгендерных отношений, и их конкретные аспекты. В частности, была проанализирована значимость использования качественных и количественных методов, взаимодополняемость этих методов и спектр возможностей при оценке реализации гендерного равенства.

Annotation. This article discusses the methodology for researching gender relations, the content of methods used in the study of problems of intergender relations, and their specific aspects. In particular, the significance of using qualitative and quantitative methods, the complementarity of these methods and the range of possibilities in assessing the implementation of gender equality were analyzed.

Tayanch so'zlar: metodologiya, gender tadqiqotlari, tadqiqot usullari, sifatiy va miqdoriy usullar.

Ключевые слова: методология, гендерные исследования, методы исследования, качественные и количественные методы.

Keywords: methodology, gender studies, research methods, qualitative and quantitative methods.

Kirish. Insonning eng muhim huquqlaridan biri bo'lgan gender tengligi jamiyatda tinchlik va totuvlikni ta'minlash, barqaror rivojlanish negizida inson salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishda muhim o'rin tutadi. Gender tenglikni ta'minlash maqsadida gender asosidagi zo'ravonlik va kamsitishning barcha ko'rinishlariga barham berish, ayollar va qizlar, erkaklar va o'g'il bolalarning ta'lim, sog'liqni saqlash, iqtisodiy resurslardan teng foydalanishini ta'minlash, fuqarolarning siyosiy hayotda ishtirok etishi uchun teng imkoniyatlar yaratish zarur. Bu umumiy va rahbarlik lavozimlarida ishga joylashish imkoniyatlariga ham tegishli masala hisoblanadi.

Maqsad va uni asoslash. Ijtimoiy va tabiiy fanlarda metodologiya biror muammoni o'rganish davomida qo'llanadigan usullar, tamoyillar va tushunchalarni birlashtirgan tizimdan tashkil topadi. Ushbu soha nazariy va amaliy tadqiqotlarni tashkil etishning vositalari, sabablari hamda tamoyillarini o'rganadi. Bugungi kunga qadar gender tenglik va gender madaniyati masalalariga yetarlicha e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, gender munosabatlarni tadqiq qilish metodologiyasi yetarli darajada yoritilmagan.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Gender tadqiqoti gender bilan bog'liq o'rganilayotgan jarayon yoki hodisa to'g'risida ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lish uchun yagona maqsad bilan bog'liq metodologik, metodik va tashkiliy-texnik amallar ketma-ketligidir. Ma'lumki, gender tadqiqotlari odamlarning ijtimoiy va shaxsiy hayotidagi o'zgarishlar natijasida yuzaga kelgan ko'plab muammolarni aniqlashga, zamonaviy jamiyat muammolariga yechim topishga qaratilgan. Jinslararo (gender) munosabatlar tahlili tadqiqot muammolaridan biri sifatida gender tengsizlik, zo'ravonlik va kamsitish holatlarini baholash imkonini beradi.

O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, gender munosabatlari, asosan, ijtimoiy psixologik fanlar tomonidan keng o'rganilgan. Buning sababi jins kategoriyasi asosida shakllangan ijtimoiy guruhlar sotsiologiya hamda psixologiya fanlarining obyekti hisoblanadi. Bu fanlar tushunchalar apparatidagi "munosabatlar" kategoriyasi individual va guruhviy subyektlar o'rtasidagi turli munosabatlar fenomenologiyasini aks ettiradi.

Gender munosabatlar fenomeni va muammosi keng talqin qilingan. Mazkur munosabatlar muammolariga jins bo'yicha tengsizlik, erkaklar va ayollar o'rtasidagi ijtimoiy, psixologik farqlar, turli ijtimoiy institutlar va tashkilotlarda erkaklar hamda ayollar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari va holatlari kiradi. XXI asrda o'tkazilgan tadqiqotlarda gender munosabatlarini o'rganish tushunchalari, usullari va sohasi yanada aniqlashganini ko'rish mumkin. Ularning mazmuni "gender tengsizlik", "gender stratifikatsiya", "gender differentsiatsiya", "gender

Gender tadqiqoti gender bilan bog'liq o'rganilayotgan jarayon yoki hodisa to'g'risida ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lish uchun yagona maqsad bilan bog'liq metodologik, metodik va tashkiliy-texnik amallar ketma-ketligidir. Ma'lumki, gender tadqiqotlari odamlarning ijtimoiy va shaxsiy hayotidagi o'zgarishlar natijasida yuzaga kelgan ko'plab muammolarni aniqlashga, zamonaviy jamiyat muammolariga yechim topishga qaratilgan.

Gender tadqiqotlari metodologiyasining asosini jamiyatda erkak va ayollarning bajarayotgan rollari hamda munosabatlari orqali qaror topgan boshqaruv hamda hukmronlikni tahlil qilish tashkil etadi. Gender munosabatlari murakkab va ko'p qirrali hodisa bo'lib, zamonaviy erkaklar va ayollar o'rtasidagi munosabatlarning shakllanishi hamda rivojlanishiga xos bo'lgan deyarli barcha asosiy muammolarni o'z ichiga qamrab oladi.

tizimi”, “gender tartibi”, “gender tuzilishi”, “gender rejimi”, “gender asimmetriyasi”¹, “gender munosabatlaridagi nomutanosiblik”, “gender nomuvofiqlik va asimmetriya”, “gender deprivatsiya” kabi tushunchalar orqali ochib beriladi.

Tadqiqot obyekti sifatida gender munosabatlarini o'rganishdagi aksariyat ishlarda ayollar va erkaklarning ijtimoiy rollari hamda maqomlarining o'ziga xos xususiyatlariga ko'proq e'tibor qaratiladi².

Gender munosabatlarini o'rganishda fan sohasining chegaralarini belgilash nazariy va empirik o'rganish uchun tahlil parametrlari hamda ko'rsatkichlari to'g'risidagi asosiy savolga javob olish imkonini beradi. Ular asosida genderning muhim xususiyatlari aniqlanadi hamda munosabatlari ochib beriladi. Ijtimoiy-psixologik fanlar doirasida tahlilning asosiy parametrlari sifatida bir qancha indikatorlarni (ko'rsatkichlarni) ko'rish mumkin.

Gender tadqiqotlari metodologiyasining asosini jamiyatda erkak va ayollarning bajarayotgan rollari hamda munosabatlari orqali qaror topgan boshqaruv hamda hukmronlikni tahlil qilish tashkil etadi³. Gender munosabatlari murakkab va ko'p qirrali hodisa bo'lib, zamonaviy erkaklar va ayollar o'rtasidagi munosabatlarning shakllanishi hamda rivojlanishiga xos bo'lgan deyarli barcha asosiy muammolarni o'z ichiga qamrab oladi. Bunda jinslararo munosabatlar doirasida tengsizlikning namoyon bo'lish qonuniyatlari, yuzaga kelish sabablari, bartaraf etish yo'llari hamda vositalari singari masalalarga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotlar jamiyatda erkak va ayollar bajarayotgan ijtimoiy rollariga xos bo'lgan xatti-harakatlarning mohiyatini, an'anaviy turmush tarzi, stereotiplar va qadriyatlar transformatsiyasi kabi turli sohalaridagi jarayonlarni ochib berishga xizmat qiladi. Gender munosabatlarini tadqiq etish natijalaridan oila, demografik siyosat konsepsiyalarini ishlab chiqishda; davlat boshqaruvida; qonun hujjatlari, ommaviy axborot vositalari, o'quv-uslubiy materiallarning gender ekspertizasini o'tkazishda; aholiga yordam ko'rsatish bo'yicha ijtimoiy-psixologik xizmatlar faoliyati kabi sohalarda foydalaniladi.

¹ Здравомыслова Е., Темкина А. Понятийное поле исследования гендерных отношений // Гендерные отношения в современной России: исследования 1990-х годов: сб. науч. ст. / под ред. Л. Н. Попковой, И. Н. Тартаковской. – Самара: Самарский ун-т, 2003. – С. 10–22; Социология гендерных отношений: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. З. Х. Саралиевой. Москва: РОССПЭН, 2004. – 270 с.

² Клецина И.С. Психология гендерных отношений: теория и практика. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2004. – 408 с.

³ Социология гендерных отношений: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. З. Х. Саралиевой. – Москва: РОССПЭН, 2004. – 270 с.

Gender munosabatlarining predmet sohasini aniqlash va tavsiflash “gender munosabatlari” fenomenini aniqlash, xususiyatlarini ko‘rsatish imkonini berdi. Shunga ko‘ra, gender munosabatlari deyilganda⁴, *birinchidan*, erkak va ayol jinsiga mansub subyektlar o‘rtasidagi munosabatlar; *ikkinchidan*, ular o‘rtasidagi munosabatlarda mavqelarning tengsizligi tushuniladi va o‘rganiladi. Bundan kelib chiqadiki, gender munosabatlarini tahlil qilishda tadqiqotchilar munosabatlarning mazmuniy qisminigina emas, shu bilan birga, munosabatlar subyektlarining xususiyatlarini ham hisobga olishlari lozim. “Gender munosabatlari ikki subyekt tufayli mavjud” degan yondashuv aksariyat hollarda tadqiqotchilar tomonidan unutiladi. Shuning uchun gender masalalari ko‘pincha hokimiyat va bo‘ysunish munosabatlarini aniqlash, deb talqin qilingan. Ammo ushbu munosabat subyektlari gender munosabatlarining ssenariysini o‘zgartirishi yoki saqlashi mumkin bo‘lgan hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi⁵.

Genderga oid mavjud nazariyalarda gender munosabatlar muammosi juda keng talqin qilgan. Ularga ko‘ra, gender munosabatlar muammolariga jins bo‘yicha tengsizlik, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi ijtimoiy va psixologik xususiyatlardagi farqlar, turli ijtimoiy institutlar va tashkilotlarda erkaklar hamda ayollar faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari bilan u yoki bu tarzda bog‘liq barcha holatlar kiradi. Gender munosabatlarni tadqiq qilish metodologiyasi ularni sifatii va miqdoriy jihatdan tahlil qilish, tadqiqotlarning asosiy tendensiyalarini aniqlaydigan bir qator umumlashmalarni ilgari surish imkonini beradi.

Gender tadqiqotlarida gender munosabatlari mavzusi alohida ahamiyatga ega. Chunki ular murakkab, ko‘p bosqichli va ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, zamonaviy erkaklar va ayollar o‘rtasidagi munosabatlarning shakllanishi, rivojlanishiga xos bo‘lgan deyarli barcha asosiy muammolarni o‘z ichiga qamrab oladi. Gender munosabatlarini o‘rganish rollar asosida xatti-harakatlarning qiyofasini har tomonlama ochib berishga, shuningdek, hayotning turli sohalaridagi munosabatlar subyekti sifatida erkaklar va ayollarning ijtimoiy hamda psixologik holatlarini namoyon etishga imkon beradi. Jinslararo munosabatlarni tadqiq etish natijalaridan davlat oila, xotin-qizlar, yoshlar va demografik siyosat konsepsiyalarini ishlab chiqishda; davlat boshqaruvida; qonun

Genderga oid mavjud nazariyalarda gender munosabatlar muammosi juda keng talqin qilgan. Ularga ko‘ra, gender munosabatlar muammolariga jins bo‘yicha tengsizlik, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi ijtimoiy va psixologik xususiyatlardagi farqlar, turli ijtimoiy institutlar va tashkilotlarda erkaklar hamda ayollar faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari bilan u yoki bu tarzda bog‘liq barcha holatlar kiradi.

⁴ Воронина О.А. Глоссарий по гендерному образованию // Гендерные исследования: региональная антология гендерных исследований из восьми стран СНГ: Армении, Азербайджана, Грузии, Казахстана, Кыргызстана, Молдовы, Таджикистана и Узбекистана. – Москва: Вариант: ИСПП, 2006. – С. 443—511.

⁵ Ростова А.В. Методология изучения гендерных отношений // Вестник Самарского государственного университета. 2008. № 63. – С. 221—226.

***Finlyandiya
Iqtisodiy
rivojlanish va
bandlik Vazirligida
gender tengligi
uchun mas'ul
bo'lgan maxsus
bo'linma mavjud.
U turli vazirliklar
va davlat
idoralarining
mazkur masalada
ish olib boruvchi
bo'limlari bilan
o'zaro hamkorlik
qiladi.***

hujjatlari, ommaviy axborot vositalari, o'quv-uslubiy materiallarning gender ekspertizasini o'tkazishda; aholiga yordam ko'rsatish bo'yicha ijtimoiy-psixologik xizmatlar faoliyati sohasida va boshqalarda foydalanish mumkin.

Gender tadqiqotlari jinslar teng huquqliligi masalasini o'rgangan holda davlat doirasida qanday ijtimoiy kafolatlar berilishi kerakligini tushunish uchun qonunchilik bazasi qayta ko'rib chiqilishiga, davlat dasturlari va siyosatiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Davlat boshqaruvida gender yondashuvidan foydalanishning yorqin misoli Yevropa Ittifoqida joriy etilayotgan gender meynstrimdir. Gender meynstrim barcha huquqiy hujjatlarga, milliy dasturlarga gender kun tartibi va gender tengligi bo'yicha bo'limlarni kiritishni nazarda tutadi. Bu ayollar va erkaklarning jamoat sohasida teng qabul qilinishi, teng bajarilgan mehnat uchun teng haq olishi va hokazolarni hisobga oladi. Shuningdek, buning uchun tegishli byudjet ajratishni nazarda tutadi.

Finlyandiya Iqtisodiy rivojlanish va bandlik Vazirligida gender tengligi uchun mas'ul bo'lgan maxsus bo'linma mavjud. U turli vazirliklar va davlat idoralarining mazkur masalada ish olib boruvchi bo'limlari bilan o'zaro hamkorlik qiladi. Mazkur bo'linma va bo'limlar boshqaruvning barcha pog'onalari hamda sohalarida hamma joyda gender kun tartibini targ'ib qiladi va gender tengligi mantig'idan kelib chiqqan holda ish jarayonini tashkil etishga yordam beradi. U o'z ichiga kengroq doiradagi muammolarni qamrab oladi. Gender tengligi nafaqat ayollarga ijtimoiy yordam berish yoki ularni rag'batlantirish, balki bola parvarishi uchun nafaqa va hokazolarni ham anglatadi.

Gender tadqiqotlarida obyekt va mavzu tanlash ayollarning ijtimoiy-demografik toifasini o'rganuvchi tadqiqotlaridan biroz farq qiladi. N.L.Pushkarevaning fikriga ko'ra, gender tarixi "ayollar tarixi"dan farqli o'laroq o'zining predmeti sifatida aynan jinslar dialogini tarixiy evolyutsiya jarayonini rekonstruksiya qilish nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadi.

Mashhur faylasuflar J.Lakan, J.Derrida va ularning izdoshlari bo'lgan postmodern feminizm nazariyasi tarafdorlari Y.Kristeva va L.Irigaray gender tarixi bilan bejizga shug'ullanishmagan⁶. Shubhasiz, xotin-qizlar masalalaridagi tadqiqotlarning rivojlanishi yagona fan doirasidan chiqqan holda multikulturalizm yo'nalishiga o'tdi va davom etmoqda. Madaniyatlarning haqiqiy muloqoti bo'lishi uchun sinfiy

⁶ Пушкарева Н.Л. Историческая феминология, женская и гендерная история: итоги и перспективы, 1999. – С. 26-27. https://portal.edu.asu.ru/pluginfile.php/455877/mod_resource/content/1/

qarama-qarshiliklar va gender tengsizligini bartaraf etish uchun akademik muhitda mavjud bo'lgan nomutanosiblikni tan olish va amaliyotda tematik bir xillikni bartaraf etish kerak edi.

Gender munosabatlarini o'rganishga kompleks yondashuv gender munosabatlaridagi an'anaviy tartibning o'zgarishi yoki saqlanishini belgilovchi omillar doirasini aniqlash imkonini beradi. Bular ichida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: gender munosabatlarining subyektlari va gender stereotiplari⁷.

Gender munosabatlarining ikkita subyekt tufayli mavjudligi haqidagi yondashuv tadqiqotchilar tomonidan ko'p hollarda unutilgani bois gender masalalari odatda hokimiyat va bo'ysunish munosabatlarini aniqlashga yo'naltiriladi. Shuning uchun gender munosabatlarining subyektlari gender munosabatlarining o'zgarishi yoki saqlab qolinishi jarayonining hal qiluvchi omillari sifatida muhim ahamiyatga ega⁸.

Gender tadqiqotlari obyektining murakkabligi o'rganishlar davomida bir nechta usullarni va metodikalarni qo'llash lozimligini ko'rsatadi. Ma'lumki, hech qanday nazariy mulohazalar va umumlashmalar empirik tarzda tekshirilmasa va qo'llab-quvvatlanmasa, haqiqiy hisoblanmaydi. Shuning uchun ham gender munosabatlarini o'rganishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning miqdoriy va sifatiy usullaridan keng foydalaniladi.

Gender tadqiqotlar metodologiyasining o'ziga xosligi tadqiqotning obyekti, predmeti, maqsadi, vazifalari va usullarida namoyon bo'ladi. Gender tadqiqotining obyekti sifatida tarixiy retrospeksiya nuqtayi nazardan o'tmishda, hozirda va kelajakda ko'rib chiqiladigan hodisalar, ijtimoiy voqelik jarayonlari o'rganiladi. Tadqiqotlarning predmeti esa ijtimoiy voqelik, hodisa va jarayonlarning gender jihatlarini hisoblanadi. Gender jihatlarni tadqiq etish har doim jins ko'rsatkichi bo'yicha tengsizlik, kamsitish va zo'ravonlik masalasiga borib taqaladi. Shunga ko'ra, tadqiqotning maqsadi jinsga ko'ra aniq va yashirin kamsitishlarni o'rganishga qaratilgan bo'ladi hamda kompleks ko'rsatkichlar va usullarni talab qiladi.

Gender tadqiqotlarida tadqiqot usullarida ham o'ziga xoslik mavjud. Tadqiqotchi gender tadqiqotlarida miqdoriy va sifatiy usullardan foydalanish o'rtasidagi bog'liqlik muammosiga har doim duch keladi.

Gender tadqiqotlar metodologiyasining o'ziga xosligi tadqiqotning obyekti, predmeti, maqsadi, vazifalari va usullarida namoyon bo'ladi. Gender tadqiqotining obyekti sifatida tarixiy retrospeksiya nuqtayi nazardan o'tmishda, hozirda va kelajakda ko'rib chiqiladigan hodisalar, ijtimoiy voqelik jarayonlari o'rganiladi.

⁷ Готлиб А.С. Введение в социологическое исследование: качественный и количественный подходы. Методология. Исследовательские практики: учеб. пособие / А.С. Готлиб. – Самара: Изд-во «Самарский университет», 2002. – 424 с.

⁸ Зборовский Г.Е. Социальное сравнение как повседневное явление и социологическая проблема / Г.Е. Зборовский // Социологические исследования. – 2005. – № 2.

Gender tadqiqotlarning barcha axborot yig'ish usullari ikkita katta guruhga ajratiladi: sifatiy va miqdoriy usullar. Tanlangan mavzu, obyekt va tadqiqot maqsadlaridan kelib chiqqan holda u yoki bu usul tanlanadi. Sifatiy tadqiqotlar odatda muammoning ochilish jarayonida, miqdoriy tadqiqotlar esa bevosita tadqiqotni o'tkazish jarayonida tasdiqlash va isbotlash maqsadida keng qo'llanadi.

U yoki bu usulni tanlashning maqsadga muvofiqligi tadqiqot strategiyasi va usullarining ustuvorligini belgilaydi. Aksariyat hollarda gender tadqiqotlarda kelib chiqish sabablari va ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash, latent (yashirin) diskriminatsiyani ochiqlash kabi maqsadlarda ko'proq sifatiy usullardan foydalaniladi.

Umuman olganda, gender tadqiqotlarning barcha axborot yig'ish usullari ikkita katta guruhga ajratiladi: sifatiy va miqdoriy usullar. Tanlangan mavzu, obyekt va tadqiqot maqsadlaridan kelib chiqqan holda u yoki bu usul tanlanadi. Sifatiy tadqiqotlar odatda muammoning ochilish jarayonida, miqdoriy tadqiqotlar esa bevosita tadqiqotni o'tkazish jarayonida tasdiqlash va isbotlash maqsadida keng qo'llanadi. Miqdoriy va sifatiy usullar tadqiqot davomida o'zaro bir-birini to'ldiradi. Bu usullarni birgalikda olib borish orqali muammo bo'yicha to'liq axborotni olish imkoni paydo bo'ladi.

Miqdoriy usullar deganda, ilgari surilgan gipotezalar o'rganishlar davomida olingan ma'lumotlarni matematik tahlil qilish yordamida tekshiriladigan usullar tushuniladi. Gotlib A.S. "raqamlar faqat keng nazariy umumlashtirishlar kontekstida ma'noga ega"⁹, degan o'rinli fikrni bildirgan. Boshqacha qilib aytganda, miqdoriy usullar tegishli talqinni oladigan matematik ma'lumotlarga asoslanadi. Gender munosabatlarini o'rganishda eng ko'p qo'llanadigan miqdoriy usullarga *kontent tahlil qilish* va *so'rov usullari* kiradi. Kontent tahlil doirasida gender munosabatlari o'rganilganida matnli xabarlar, illyustratsiyalar, reklama, filmlarda erkaklar va ayollarni tasvirlashda gender stereotiplarini aniqlash maqsadi amalga oshiriladi. Bundan tashqari, kontent tahlil an'anaviy va noan'anaviy sifatlari yoki rollarni miqdoriy o'zaro bog'lash orqali ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan erkak va ayol haqidagi g'oyalarning o'zgarishi darajasini aniqlash imkonini beradi.

So'rov usullari ko'pincha hodisaning tarqalishini, uning turli ijtimoiy-demografik guruhlarda namoyon bo'lishini aniqlashda qo'llanadi. Masalan, bu usullardan qancha erkak va ayolning gender munosabatlariga nisbatan an'anaviy qarashlari borligini aniqlash mumkin.

Bundan tashqari, so'rov usullaridan foydalangan holda gender munosabatlari muammosi bo'yicha odamlarning fikrlari (masalan, erkaklar va ayollarning holati to'g'risida ularning fikrini bilish), atrofdagi voqelikni baholash haqida ma'lumot olish mumkin. Shuningdek, respondentlarning hodisalardan xabardorlik va tushunish darajasini

⁹ Готлиб А.С. Введение в социологическое исследование: качественный и количественный подходы. Методология. Исследовательские практики: учеб. пособие / А.С. Готлиб. – Самара: Изд-во «Самарский университет», 2002. – С. 175.

aniqlash imkoniyati paydo bo‘ladi. Masalan, respondentlarning gender tengligi fenomenini tushunish, talqin qilish imkoniyatlarini baholash mumkin.

Miqdoriy usullar insonlarning xulq-atvori tavsifini obyektiv ravishda o‘rganishga mo‘ljallangan bo‘lib, axborotlarni qayta ishlash miqdoriy ko‘rsatkichlar asosida amalga oshiriladi. Miqdoriy usullar doirasida ehtimollar nazariyasi va matematik statistikadan keng foydalaniladi. Bu usullar vositasida olingan xulosalar yig‘indisi asosiy yig‘indiga aynanlashtiriladi. Masalan, yillar kesimida o‘zbek oilalarining rivojlanish tendensiyasini aniqlash maqsadida miqdoriy ko‘rsatkichlar asosida monitoringli tadqiqotlar olib boriladi. Nikoh qurish tendensiyasi, bunda yosh ko‘rsatkichlarining o‘sishi yoki pasayishi; oilalarda farzandlar soni ko‘payishi yoki kamayishini tadqiq qilish; nuklear oilalarning jamiyatda kamayish yoki ko‘payish holatini aniqlash; erkaklar va ayollarning o‘rtacha daromadi ko‘rsatkichlarini tadqiq qilish kabi ko‘plab masalalarda miqdoriy usullar qo‘l keladi.

Shunday qilib, gender munosabatlarini o‘rganishda miqdoriy usullar erkak va ayolning roli, jinslar o‘zaro ta‘sirining tabiati haqidagi g‘oyalarning tarqalish darajasi kabi omillarni tavsiflash; ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarning erkaklar va ayollarning holatiga ta‘sirini aniqlash; mehnatning tengligi va haq to‘lanishi o‘rtasidagi farqni aniqlash; hokimiyat tuzilmalarida gender vakilligi nisbatini tadqiq qilish imkoniyatlarini beradi.

Gender munosabatlari, iqtisodiy, siyosiy, madaniy jarayonlarning ularga ta‘siridan tashqari subyektlarning o‘zlari tomonidan ham bunyod etiladi, amalga oshiriladi. Shuning uchun gender munosabatlarini o‘rganishda miqdoriy usullardan foydalanish har doim ham kifoya qilmaydi.

Sifatli usullar gender munosabatlarining yangi shakllanayotgan ko‘rinishlarining ichki mexanizmlarini ochishga yordam beradi. Sifatli usullar tasviriy xarakterga ega bo‘lib, tasvirlovchi ma‘lumotlarni olishga xizmat qiladi. Bunga huqurlashtirilgan intervyu, biografik usul yoki ekspert so‘rovi usullarini misol qilish mumkin. Sifatli usullar xulq-atvorni turli xil belgilar bilan qat’iy belgilanishi nuqtayi nazaridan emas, balki uning shaxsning o‘z xususiyatlari va dunyoqarashi asosida xulq-atvor strategiyasini tanlashi nuqtayi nazaridan tahlil qilish imkonini beradi. Gender munosabatlarini o‘rganishda eng ko‘p qo‘llanadigan sifatli usul – bu *hikoya suhbat* bo‘lib, uning maqsadi individual harakatlarning subyektiv ma‘nolarini tahlil qilishdir. Ma‘lumot beruvchining hayoti haqidagi hikoyani tinglab, suhbatdosh inson o‘z harakatlarini qanday qurishi, uning xatti-harakatlariga qanday subyektiv omillar ta‘sir

Gender munosabatlarini o‘rganishda miqdoriy usullar erkak va ayolning roli, jinslar o‘zaro ta‘sirining tabiati haqidagi g‘oyalarning tarqalish darajasi kabi omillarni tavsiflash; ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarning erkaklar va ayollarning holatiga ta‘sirini aniqlash; mehnatning tengligi va haq to‘lanishi o‘rtasidagi farqni aniqlash; hokimiyat tuzilmalarida gender vakilligi nisbatini tadqiq qilish imkoniyatlarini beradi.

qilishi haqida ma'lumot oladi. Bundan tashqari, sifatiy usullar nafaqat shaxsning xulq-atvor strategiyasini tanlash sabablarini aniqlashga, balki turli xil g'oyalarning ommaviy ongga kirib borish darajasini aniqlashga, shuningdek, jarayonlar yoki hodisalarning turli omillarga bog'liqligini aniqlashga yordam beradi.

Gender munosabatlarini o'rganishga kelsak, sifatiy tadqiqot usullari subyektlarning ijtimoiy voqelikning makro darajasida sodir bo'layotgan jarayonlarga rozilik yoki kelishmovchilik darajasini aniqlashga va shuning uchun gender munosabatlari sohasidagi qarama-qarshi tendensiyalar mavjudligining sabablarini aniqlashga imkon beradi.

Gender munosabatlarini o'rganishda miqdoriy va sifatiy usullaridan bir vaqtning o'zida foydalanish ko'proq natija beradi hamda o'zini oqlaydi. Masalan, erkaklar va ayollar o'rtasida gender stereotiplarining tarqalishini tahlil qilish orqali (ya'ni sifatiy usullardan foydalangan holda) uning turli ko'rsatkichlarga – ma'lumotga, oilaviy ahvolga, yoshga (ya'ni miqdoriy usullardan foydalangan holda) bog'liqligini aniqlash mumkin¹⁰.

Yakuniy qism. Yuqoridagilarni umumlashtirib, shuni ta'kidlash kerakki, gender munosabatlari biologik va madaniy tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan murakkab o'zgaruvchi hodisadir. Shuning uchun zamonaviy jamiyatda gender munosabatlarini chuqur va har tomonlama tahlil qilishga imkon beradigan usullarning butun majmuasidan foydalanish muhimligi shubhasizdir.

¹⁰ Ростова А.Б. Методология изучения гендерных отношений. <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-izucheniya-gendernyh-otnos'heniy>

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Готлиб, А.С. Введение в социологическое исследование: качественный и количественный подходы. Методология. Исследовательские практики: учеб. пособие / А.С. Готлиб. – Самара: Изд-во «Самарский университет», 2002. – С.175.
2. Зборовский, Г.Е. Социальное сравнение как повседневное явление и социологическая проблема / Г.Е. Зборовский // Социологические исследования. 2005. – № 2.
3. Пушкарева Н.Л. Историческая феминология, женская и гендерная история: итоги и перспективы, 1999, – С. 26-27. https://portal.edu.asu.ru/pluginfile.php/455877/mod_resource/content/1/
4. Ростова А.Б. Методология изучения гендерных отношений. <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-izucheniya-gendernyh-otnos'heniy>
5. Социология гендерных отношений: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. З.Х.Саралиевой. – Москва: РОССПЭН, 2004. – 270 с.